

หลักไตรสิกขากับการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ

Tri-Sikkha Principle and Teaching in Buddhist Way School

ปรเมธ ศรีภิญโญ¹

Poramet Sripinyo¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด¹

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Roi Et Buddhist College¹

E-mail : 04nongbaul@gmail.com

บทคัดย่อ

กระบวนการจัดการเรียนของโรงเรียนวิถีพุทธตามหลักไตรสิกขานี้ครอบคลุมการปฏิบัติ จึงได้กล่าวว่พุทธศาสนานั้นเป็นหลักธรรมแห่งการศึกษา เป็นการพัฒนาคนขึ้นไป โดยพัฒนาตัวคนหรือชีวิตทั้งชีวิต ตัวการพัฒนานั้นคือการศึกษา เมื่อผู้เรียนมีการศึกษาอย่างนี้แล้วก็จะเอาคุณสมบัติที่ตัวมีเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตปัจจัยที่แท้จริงของการศึกษา การจัดกิจกรรมการเรียนตามหลักไตรสิกขาเป็นการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียนวิถีพุทธประกอบด้วย การจัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ การจัดกิจกรรม การเรียน การสอน การใช้สื่อเทคโนโลยี การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรและการวัดผลประเมินตามสภาพจริง ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขานั้นมีรูปแบบของการจัดวิถีพุทธเรียนรู้ โดยบูรณาการพุทธธรรมสู่การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อนำสู่การเรียนรู้ เข้าใจจริง จัดการเรียนรู้อให้เกิดขึ้นในทุกสถานการณ์ ทุกสถานที่ ทั้งโดยทางตรง และทางอ้อมในการจัดการเรียนรู้และหลักธรรมสำคัญสู่การเรียนรู้ โรงเรียนวิถีพุทธ

คำสำคัญ : หลักไตรสิกขา; การสอน; โรงเรียนวิถีพุทธ

ABSTRACT

The educational process of this three-pronged Buddhist school covers the practice. It is said that Buddhism is the principle of education. It is a complete human development. It's up to people. By developing the whole person or living life. The development is education. The real factor of education. The three-sided learning activity is the development of the learning and teaching activities of Buddhist schools. Atmosphere interaction Activity arrangement learning and teaching Use of technology

media Additional activities and assessment . The process of teaching and learning in accordance with the three principles of Buddhism is a form of Buddhist learning. By integrating Buddhism into continuous learning. To learn, to learn, to occur in all situations, all places, both directly and indirectly in the learning management and key principles to learn. Buddhist way school.

Keywords : Tri-Sikkha Principle; Teaching; Buddhist Way School

1. บทนำ

การศึกษาเป็นการพัฒนาชีวิตทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่จะดำเนินไปหรือมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และเป็นพื้นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมและประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าทั้งนี้การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการขัดเกลาทางสังคมโดยผ่านกระบวนการศึกษาที่ถูกต้องจะเป็นการสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเอง พัฒนา ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นการพัฒนาและเป็นเครื่องมือสำหรับพัฒนาบุคลากรของชาติ ทำให้พฤติกรรมและการดำเนินชีวิตเป็นไปในทางสร้างสรรค์ สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข มั่นคง คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีความรู้คู่คุณธรรม พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2537 : 13) ได้ให้หลักคิดสั้นๆ ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องการฝึก หมายความว่า การดำเนินชีวิตเพื่อให้อยู่ดีและการอยู่ดีของมนุษย์แทบไม่มีอะไรเลยที่ได้มาแบบเปล่าๆ แต่ล้วนได้มาด้วยการศึกษาเรียนรู้ ฝึกหัดพัฒนาขึ้นมาทั้งสิ้น โดยต่างจากสัตว์อื่นทั่วไปที่ดำเนินชีวิตได้ด้วยสัญชาตญาณ แทบไม่ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาเพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ หมายความว่า การที่เรียนรู้ฝึกหัดพัฒนาได้นี้เป็นความพิเศษของมนุษย์ ซึ่งทำให้มนุษย์มีชีวิตที่ดีงาม ประเสริฐ เลิศล้ำจนแทบจะเป็นอะไรได้ทุกอย่าง อย่างที่ท่านว่า ฝึกตนจนประเสริฐเลิศกว่าเทวดา แม้กระทั่งพระพรหมก็เคารพนบไหว้” สิ่งที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ คือการให้การศึกษาก่อสังคมไทย โดยเฉพาะเยาวชน และการศึกษาเริ่มต้นที่จะต้องให้ความสำคัญในเรื่อง “ดูเป็น” และ “ฟังเป็น” ซึ่งหมายถึง การรู้จักใช้อายตนะ หรือใช้อินทรีย์ให้ได้ประโยชน์ ไม่เกิดโทษ คือ ใช้ ตา ดู หู ฟัง จมูกดมกลิ่น ลิ้น ลิ้มรส และกายสัมผัส อินทรีย์สังวร ซึ่งถือว่าสำคัญมากในการพัฒนามนุษย์เบื้องต้น จัดอยู่ในหลักที่เรียกว่า อินทรีย์สังวรซึ่งรวมอยู่ในชั้น “กายภาวนา” คือ การพัฒนากาย หรือพัฒนาการทางกาย(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2537 : 35-37) เป็นต้น

จากจุดเชื่อมโยงที่มีการต่อยอดมาตามลำดับๆ นับแต่หลักปรัชญาที่สอนเพื่อการพัฒนาอินทรีย์ และพัฒนาอายตนะ และอาศัยบริบททางสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8-9 ทำให้สังคมฉุกคิดเพื่อไตร่ตรองพิจารณาหาแนวทางว่าจะเยียวยาสังคมในช่วงนั้น และกำหนดอนาคตของคนในชาติอย่างไร โครงการ

โรงเรียนวิถิปุทธ จึงถือกำเนิดขึ้น ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 และเป็นที่ยอมรับผู้
 สาธารณะตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2545 เป็นต้น

โครงการโรงเรียนวิถิปุทธ มีจุดเริ่มต้นจากแนวรวมยอดจากความจริงที่สังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมที่มี
 มีพระพุทธศาสนาเป็นฐานมาช้านาน ได้รับผลกระทบจากพัฒนาการทางสังคมที่มีแนวคิดเรื่อง
 ยุคโลกาภิวัตน์ทำให้ชีวิตที่ตึงเครียดอันมีพระพุทธศาสนามาอุดหนุนตลอดนั้นมีผลกระทบคนห่างเหินจาก
 หลักธรรม พุทธธรรมไม่ได้รับการประยุกต์เข้ามาใช้ในวิถีชีวิตของคนในสังคมเท่าที่ควร มหาเถรสมาคม ซึ่ง
 เป็นองค์กรบริหารและปกครองคณะสงฆ์สูงสุดได้มีการประชุมกันและมีมติมหาเถรสมาคม เมื่อวันที่ 19
 กรกฎาคม 2544 มอบหมายให้ พระธรรมวรเมธี เลขาธิการแม่กองธรรมสนามหลวง และ พระเทพโสภณ
 (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้แทนไปพิจารณาสาระการ
 เรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งกำลังจะประกาศใช้
 ในขณะนั้น

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นักคิดและนักวิชาการพยายามนำสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาสู่
 โรงเรียน โดยเสนอแนวคิดและพยายามนำพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาไทย ตลอดถึงหลักสูตร
 พระพุทธศาสนาสำหรับสอนโรงเรียน เป็นต้น และเมื่อนำเข้าสู่โรงเรียน แล้วก็ยังมีลักษณะเป็นวิชาหนึ่งใน
 กระบวนวิชาทั้งหลายที่มีอยู่ และการศึกษาไทยให้ความสำคัญ ต่อเนื้อหาวิชามาก จนละเลยการเรียนที่
 เป็นวิถีชีวิตจริง ดังนั้น ที่ผ่านมหลักสูตรพระพุทธศาสนาต่างๆ ที่นำเข้าสู่โรงเรียนจึงมีลักษณะเป็นวิชาแต่
 มิได้นำไปสู่วิถีชีวิตจริง ฉะนั้น นักการศึกษาจึงได้พยายามแสวงหาวิธีการนำลักษณะเป็นวิชาแต่มีได้นำสู่วิถี
 ชีวิตจริง ฉะนั้น นักการศึกษาจึงได้พยายามแสวงหาวิธีการนำหลักพุทธธรรมเข้าสู่กระบวนการศึกษา
 เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาที่แท้จริง ในเรื่องนี้ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต),
 2547 : 32) ได้กล่าว “ท้ายสุดก็ได้แนวทางออกมาในรูปแบบของโรงเรียนวิถิปุทธหมายถึงโรงเรียนที่จัด
 การศึกษา ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์”

ด้วยเหตุดังกล่าว การศึกษาตามแนวพุทธศาสนา ก็คือ การสอนให้รู้จักสอนตัวเองให้พ้นทุกข์
 และฝึกอบรมให้เป็นคนสมบูรณ์แบบ โดยการปฏิบัติตามคุณธรรม 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา
 ปัญญา คือ ความรู้แจ้ง รอบรู้เท่าทันสภาวะความเป็นจริง ผู้มีปัญญาเท่านั้นจะขจัดรากเหง้าของความทุกข์
 ได้โดยสิ้นเชิง และพระองค์ทรงมีพระปรีชาญาณสามารถเลือกใช้วิธีสอนให้เหมาะสมกับบุคคลและชุมชน
 นอกจากนี้ พระองค์ทรงมีกลวิธีในการสอน ในการอธิบายในการตอบปัญหาอย่างชาญฉลาด ชัดเจน ง่าย
 ต่อการทำความเข้าใจ และพระองค์ยังมีการเสริมแรงให้ผู้เรียนภาคภูมิใจในตนเอง เรียนด้วยความสลายใจ
 สร้างบรรยากาศในการเรียนให้ผู้เรียนอยากเรียน กระตือรือร้นที่จะเรียน จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายในการ
 สอนและพุทธวิธีต่างๆ ในการที่ทรงใช้สอนนั้นล้วนทะลอมไปสู่ปัญญาให้บุคคลประจักษ์แจ้งด้วยตนเองจน
 สามารถเป็นที่พึ่งแก่ตนได้(ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2552 : 158-159)

การจัดการศึกษานั้นโรงเรียนวิถิปุทธได้นำเอารูปแบบการเรียนรู้ตามหลักวิถิปุทธมาใช้ในการจัดการเรียน การสอนมีการศึกษา ตามแนวปรโตโฆสะ คือเรียนรู้จากผู้อื่น หรือสื่อต่างๆ อย่างถูกต้องและ โยนิโสมนสิการ คือกระบวนการคิดเพื่อพัฒนาสติปัญญาของผู้เรียนซึ่งเป็นหลักแหล่งปัญญาในไตรสิกขา ส่วนรูปแบบการเรียนรู้นั้น นำเอาหลักไตรสิกขามาประยุกต์เข้ากับกระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วย แต่อย่างไรก็ตาม บางส่วนยังมีปัญหาเกิดขึ้นกับผู้เรียน โดยเฉพาะกับผู้เรียนที่มีอายุย่างเข้าสู่วัยรุ่นเช่น การ ทะเลาะวิวาทในกลุ่ม การหยาบคายของเพื่อนเป็นของตนเองตามมา ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมได้จริงๆ หรือไม่ และผลกระทบที่เกิดจากเยาวชนนี้ มีแนวทางป้องกันอย่างไรแนวทางการศึกษารูปแบบการเรียนรู้ ตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวิถิปุทธ

2. แนวคิดและทฤษฎีการศึกษาแบบพุทธตามหลักไตรสิกขา

2.1. ความหมายของคำว่าสิกขาหรือการศึกษา

ความหมายของคำว่า สิกขา/การศึกษา ในพระพุทธานุชาตปิณฑานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

คำว่า สิกขา มาจากภาษาสันสกฤตว่า ศิกษา และมาจากบาลีว่า สิกขา แปลว่า การเล่าเรียน ฟีกฝน และอบรม พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2542 : 15) ได้ให้ความหมาย ดังนี้

คำว่า สิกขา เป็นคำที่มาจากสันสกฤต ถ้าเป็นภาษาบาลีเรียกว่า สิกขา มีความหมายเดียวกัน สิกขา คือหลักการศึกษาในพระพุทธานุชาตปิณฑานุกรม

การศึกษา มาจากคำว่า สิกขา ในภาษาบาลี ซึ่งแยกได้เป็น สะ กับ อิกขะ สะ แปลว่าเอง ตัวเอง อิกขะ แปลว่า เห็น การเห็น เมื่อรวมกันแล้วแปลว่า การเห็นตนเอง โดยตนเองเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง หรือเพื่อเข้าใจในตนเองให้แจ่มแจ้งและถูกต้องได้แก่การมีสัมมาทิฐิ คือ เข้าใจเรื่องความดับทุกข์ ความรู้จักเหตุ ให้เกิดทุกข์ ความรู้จากการดับทุกข์ (พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ, 2544 : 3-4) และความรู้จักทางให้ถึงความดับทุกข์ และยังได้ให้ความหมายของการศึกษาในพุทธศาสนา ดังนี้ การศึกษาในพระพุทธานุชาตปิณฑานุกรมหมายถึง Training เป็นอย่างน้อย คือ การทำลงไปจริงๆ ไม่ใช่เพียงแค่ศึกษาเล่าเรียน ให้รู้ เข้าใจจดจำได้ เท่านั้น แต่จะต้องมีการปฏิบัติพร้อมกันไปด้วย เกิดเป็นความเห็นแจ้งเป็นปัญญาในขั้นสูง เพื่อทำลายอาสวะกิเลส

นอกจากนี้ ดร.พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ ยังได้วิเคราะห์ศัพท์เพิ่มเติมอีก ดังนี้ คำว่า การศึกษา กาแฟตามรากศัพท์ภาษาบาลีก็จะให้ความว่า

1) การเห็นด้วยปัญญา (สะหะ ปัญญาเย อิกขะตีติ สิกขา ธรรมชาติโดยย่อเห็นด้วยปัญญา ธรรมชาตินั้นชื่อว่า การศึกษา คือการมองสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญา)

2) การเห็นด้วยตนเอง (สะยัง อิกขตีติ ลิกขา ธรรมชาติโดยย่อเห็นด้วยตนเองธรรมชาตินั้น
ชื่อว่า การศึกษา คือรู้เห็นด้วยตนเอง สัมผัสเองด้วยใจ)

3) การเห็นตนเอง (สะกัง อิกขตีติ อิกสัปปิลิกขา ธรรมชาติโดยย่อเห็นซึ่งตนเอง ธรรมชาตินั้น
ชื่อว่า การศึกษา คือการมองเห็นตนเอง)

4) การเห็นเท่าทัน (สะมัง อิกขเตตีติ ลิกขา ธรรมชาติโดยย่อเห็นเท่าทัน ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า
การศึกษา คือการเห็นเท่าทัน)

5) การเห็นตามความเป็นจริง (สันตัง อิกขเตตีติ ลิกขา ธรรมชาติโดยย่อเห็นสิ่งซึ่งมีอยู่
ธรรมชาตินั้นชื่อว่าการศึกษา คือ มองเห็นตามหลักอริยสัจ คือ ความจริงแท้)

ตามความหมายของการศึกษาข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์พยายาม
เข้าใจธรรมชาติ ทางธรรมชาติที่เกี่ยวกับตัวมนุษย์เองและธรรมชาติที่แวดล้อมตัวมนุษย์โดยใช้การศึกษา
เพื่อเพ่งพินิจสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญา เห็นตนเอง เห็นด้วยตนเอง เห็นเท่าทันและเห็นสิ่งต่างๆ ตามความจริง
แท้ อย่างไรก็ตาม ถ้าวิเคราะห์ตามรูปศัพท์แล้ว คำว่า การศึกษา ลิกขาที่ใช้อยู่ในพระพุทธศาสนา และ
ความหมายของคำว่า ลิกขา กาวไว้ดังนี้ว่า (พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, 2544 : 3-4)

บุคคลย่อมศึกษาอริสัจ เพื่อศึกษาเรื่องความประพฤติกายวาจาให้สูงขึ้นไปบ้างศึกษาในการ
ฝึกอบรมจิตใจให้ดีขึ้นบ้าง ศึกษาในการอบรมปัญญาให้เจริญขึ้นไปบ้างเมื่อดวงจิตคำนึงถึงการศึกษา
3 อย่างนี้ก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อรู้ว่าชื่อว่าศึกษา เมื่อเห็นคือเข้าใจก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อตั้งจิตกำหนดแนวนั้นก็ชื่อว่า
ศึกษา เมื่อน้อมจิตกำหนดไปก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อประกอบความเพียรก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อเอาสติกำหนดก็ชื่อ
ว่าศึกษา เมื่อตั้งจิตมั่นก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อรู้ทั่วชัดด้วยปัญญาก็เรียกว่าศึกษา เมื่อรู้สิ่งที่พึงรู้จำเพาะก็ชื่อว่า
ศึกษาเมื่อกำหนดรู้สิ่งที่ควรกำหนดรู้ก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อละสิ่งที่ตัวเองรักก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อประจักษ์แจ้งสิ่งที่
ควรประจักษ์แจ้งก็ถือว่าศึกษา เมื่อฝึกอบรมเจริญสิ่งที่ควรปรับบัตควรฝึกอบรมก็ชื่อว่าศึกษา

จะเห็นได้ว่าการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท 1) การศึกษาแบบธรรมดาสามัญทั่วไป
2) การศึกษาในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการศึกษาที่ยอดเยี่ยม คือ ไตรสิกขา เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ หรือ
พระนิพพาน ในพระพุทธศาสนา มีการแบ่งคนออกเป็น 2 กลุ่ม ตามการศึกษา เรียกว่า เสขะ และอเสขะ
คือผู้ที่ยังต้องศึกษา และผู้ที่จบการศึกษาแล้ว

การศึกษาในพระพุทธศาสนาไม่ได้มุ่งเพียงแค่เล่าเรียน ต้องจำพุทธพจน์ หรือในระดับปริยัติ โดย
ชี้ให้เห็นว่านั่นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการศึกษาเท่านั้นและสาเหตุที่พระพุทธศาสนาไม่ให้นักศึกษาหยุดอยู่
เพียงแค่ปริยัตินั้น อาจพิจารณาได้หลายประเด็นยกตัวอย่าง ดังนี้ พระพุทธศาสนามุ่งเสนอหลักธรรมเพื่อ
แก้ปัญหาหรือแก้ปัญหาหรือความทุกข์ของมนุษย์ หากศึกษาถึงประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา โดยมองถึง
สภาพสังคมของอินเดียหรือชมพูทวีปในสมัยพุทธกาล พอที่จะอธิบายถึงสาเหตุดังกล่าวได้ ดังจะเห็นได้ว่า
สภาพสังคมของอินเดียในยุคนั้นเผชิญกลับสภาพปัญหาที่หลากหลาย แต่ปัญหาสำคัญอันเนื่องมาจาก

การศึกษา ก็ได้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะการศึกษาต่อสมณะและพราหมณ์ผู้เห็นผิด ปฏิบัติผิดแล้ว ก่อให้เกิดความเห็นความเชื่อและการปฏิบัติผิดที่ประกอบด้วยความสุดโต่งทั้ง 2 ทาง เกิดขึ้นและกระจาย อยู่ทั่วไปในสังคมยุคนั้น ผมที่เชื่อในพลังอำนาจพิเศษของพระเจ้าที่สามารถดลบันดาลให้ทุกซีให้โทษหรือ ให้สุขให้สมหวังได้ ก็เฝ้าแต่วิงวอนปรนเปรอด้วยเครื่องสักการบูชาด้วยวิธีการต่างๆ แม้กระทั่งการทรมาน ร่างกายให้ได้รับความลำบากเพื่อให้พระเจ้าพอใจแล้วมันนานให้ตนสมหวังในสิ่งที่ปรารถนา เป็นต้น

2.2 ไตรสิกขา

ไตรสิกขาเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาฝึกฝนอบรมมนุษย์ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม (ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) และด้านความรู้ความคิด (ปัญญา) อนึ่งไตรสิกขานี้มีเนื้อหาครอบคลุมมรรค 8 ทั้งหมด องค์ประกอบ 8 อย่างของมรรค ดังปรากฏในจุฬาทลสูตร ความว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาค เจ้าประทับอยู่ที่พระวิหารเวฬุวัน อันเป็นสถานที่ให้เหยื่อแก่กระแตเขตพระนครราชคฤห์ ครั้งนั้น วิสาखा อุบาสกเข้าไปหาธัมมทินนาภิกษุณีถึงที่อยู่ที่อยู่ถ้ำแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้วสนทนาธรรมว่าด้วย เรื่อง มรรค 8 กับชั้น 3

ความหมายของไตรสิกขา

พระพุทธศาสนาได้เน้นความสำคัญเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาเป็นอย่างมากเนื่องจากว่าหลักปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งหมดจัดเข้ารวมอยู่ในหลักสิกขานี้ เมื่อใดสืรับเป็นหลักคำสอนที่ครอบคลุมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนาก็กล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักธรรมแห่ง การศึกษา เรื่องของการศึกษาจึงเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้นสำหรับความหมายของหลักไตรสิกขา ดังนี้ ความหมายของไตรสิกขา รวบรวมคำอธิบายจากวรรณกำลังชั้นรองลงมาซึ่งอรรถกถาจารย์ ได้ขยายความเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎกมากแล้วไว้ ดังต่อไปนี้

คัมภีร์พระไตรปิฎกได้บันทึกเกี่ยวกับความหมายของไตรสิกขาไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย สิ้นคำมีอยู่ 3 ประการ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา อธิศีลสิกขา” (อง.ติก. (ไทย) 20/91/319-320) พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2546 : 70) ความหมายว่า ไตรสิกขา คือ สิ้นขา สาม หรือข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา 3 อย่าง คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา เรียกกันง่ายๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา คำว่า ไตรสิกขา แปลว่า สิกขา 3 คำว่า สิกขา แปลว่าการศึกษา การสำเหนียก การฝึก ฝึกปรี้อ ฝึกอบรม ได้แก่ข้อข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรม กาย วาจา จิต และปัญญา ให้เจริญงอก งามยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ ความหลุดพ้นหรือนิพพาน สิกขามีความหมายคร่าวๆ ดังนี้

1) อธิศีลสิกขา การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ให้มีสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ (Training in Higher Morality) 2) อธิจิตตสิกขา การฝึกอบรมทางจิต การปลูกฝัง คุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพจิต และรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนสมาธิ (Training in Higher Mentaliy หรือ Discipline) 3) อธิปัญญาสิกขา การฝึกอบรมทางปัญญาอย่างสูง ทำให้เกิดความรู้แจ้งที่

สามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ (Training in Higher Wisdom) นี้เป็นความหมายอย่างคร่าวๆ ถ้าจะให้สมบูรณ์ ก็ต้องให้ความหมายเชื่อมโยงถึงความมุ่งหมายด้วยโดยเติมข้อความแสดงลักษณะที่สัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายต่อท้ายสิขาทุกข้อ ได้ความตามลำดับว่า ไตรสิกขา คือ การฝึกปรือความประพฤติ การฝึกปรือจิต และการฝึกปรือปัญญา ชนิดที่ทำให้แก้ปัญหาของมนุษย์ได้เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ นำไปสู่ความสุข และความเป็นอิสระแท้จริง เมื่อความไม่แสดงความมุ่งหมายได้ชัดเจนแล้วก็จะทำให้มองเห็นสาระของไตรสิกขาในแต่ละข้อได้ชัดเจนตามไปด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) 2546 : 603-604)

คำว่า ไตรสิกขา แยกศัพท์ออกเป็น ไตร กับ สิกขา คำว่า ไตรหรือตรี (ภาษาอังกฤษ = Three) เป็นภาษาสันสกฤตแปลว่า 3 ตรงกับภาษากรีกว่า Tri ตรงกับภาษาละตินว่า Tres ตรงกับภาษามครหรือบาลีว่า ทิหรือ เต ซึ่งก็แปลว่า 3 เช่นกัน ส่วนคำว่าสิกขา เป็นภาษามครหรือภาษาบาลีแปลว่า “พอที่ฟังหรือก็ที่ต้องศึกษาและปฏิบัติ” ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ศึกษา ภาษาไทยนำมาใช้เป็นศึกษาหลัก ไตรสิกขามาในพระสูตรตันตปิฎกที่มณีกาย ปาฎิกวรรค และ อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต (ที.ปา. (ไทย) 11/228/2 และ อง.ติก. (ไทย) 2/521/259)

การศึกษามาจากคำว่า สิกขา ในภาษาบาลีซึ่งแยกได้เป็น สะ กับ อิกขะ สะ แปลว่า เอง ตัวเอง อิกขะ แปลว่า เห็น กาลเห็น เมื่อรวมความกันแล้วแปลว่า การเห็นตนเองโดยตนเอง เพื่อประโยชน์แก่ตนเอง หรือเพื่อเข้าใจในตนเองให้แจ่มแจ้งและถูกต้อง ได้แก่ การมีสัมมาทิฐิ คือ เข้าใจเรื่องความดับทุกข์ ความรู้จากเหตุให้เกิดทุกข์ ความรู้จากการดับทุกข์ และความรู้จากทางให้ถึงความดับทุกข์ และยังได้ให้ความหมาย ของการศึกษาในพระพุทธศาสนาดังนี้ (พุทธทาสภิกขุ, 2530 : 42) การศึกษาในพระพุทธศาสนาหมายถึง Training เป็นอย่างน้อย คือ การทำลงไปจริงๆ ไม่ใช่เพียงแค่ศึกษาเล่าเรียน ให้รู้เข้าใจจดจำได้เท่านั้น แต่จะต้องมีการปฏิบัติพร้อมกันไปด้วยจนเกิดเป็นความเห็นแจ้งเป็นปัญญาในขั้นสูงเพื่อทำลายอาสวะกิเลส

นอกจากนี้ ดร.พระมหาจรรยา สุทธิญาณโณ ยอยากได้วิเคราะห์ศัพท์เพิ่มเติมอีก ดังนี้ คำว่า การศึกษา หากแปลตามรากศัพท์ภาษาบาลีก็จะมีความว่า

1. กาลเห็นด้วยปัญญา (สะหะ ปัญญาเย อิกขะตีติ สิกขา ธรรมชาติโดยอมเห็นด้วยปัญญา ธรรมชาตินั้นชื่อว่า การศึกษา คือการมองสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญา)
2. การเห็นด้วยตนเอง (สะยัง อิกขะตีติ สิกขา ธรรมชาติโดยอมเห็นด้วยตนเองธรรมชาตินั้นชื่อว่า การศึกษา คือรู้เห็นด้วยตนเอง สัมผัสเองด้วยใจ)
3. การเห็นตนเอง (สะกัง อิกขะตีติ สิกขา ธรรมชาติโดยอมเห็นซึ่งตนเอง ธรรมชาตินั้นชื่อว่า การศึกษา คือการมองเห็นตนเอง)

4. การเห็นเท่าทัน (สะสม อิกขะตีติ สิกขา ธรรมชาติโดย้อมเห็นเท่าทันธรรมชาตินั้นชื่อว่า การศึกษา คือการเห็นเท่าทัน)

5. การเห็นตามความเป็นจริง (พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ, 2544 : 3-4) (สันตัง อิกขะตีติ สิกขา ธรรมชาติโดย้อมเห็นสิ่งซึ่งมีอยู่ ธรรมชาตินั้นชื่อว่าการศึกษา คือ มองเห็นตามหลักอริยสัจ คือ ความจริงแท้)

จากความหมายของไตรสิกขาที่กล่าวมานั้นพอสรุปได้ว่า ไตรสิกขา หมายถึง การพัฒนามนุษย์ ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้องทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรคเป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของ มนุษย์ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนเอง เริ่มจากการรักษาศีลเพื่อขัดเกลาพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของตนเองให้บริสุทธิ์รวมถึงการฝึกหัดการอยู่ร่วมกันของเพื่อนร่วมงานให้มีความเกื้อกูลต่อกัน และ กระบวนการที่สำคัญในการศึกษาต้องพัฒนาตนเองให้บริบูรณ์ด้วยสินบริบูรณ์ด้วยสมาธิ และบริบูรณ์ด้วย ปัญญาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายสูงสุดในปัจจุบันและอนาคต

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2550 : 7) ได้ให้ความหมายไตรสิกขาว่า หมายถึงการ พัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้องทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรคเป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้อง ดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน คือ สิกขามรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นอันเดียวกันเมื่อมองใน แง่อริยสัจ 4 ก็เป็นอริยมรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐเมื่อเป็นมาก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่จุดหมายโดยกำจัด สมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เราใช้ชีวิตที่พึ่งพาวิชา ตัณหา อุปทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อาณาครอบงำของ มันพร้อมกับที่เรามีปัญญาเพิ่มขึ้นและดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้นตามลำดับจนกระทั่งในที่สุดสมุทัย หมดทุกขก็หมดก็บรรลุมหาเป็น นิโรธ โดยสมบูรณ์

เสถียรพงษ์ วรรณปก (2549 : 29) ให้ความหมายว่า ไตรสิกขา คือ อริยมรรคมีองค์ 8 แต่ก้าว ในฐานะที่เป็นระบบฝึกฝนอบรม เมื่อจัดเป็นระบบฝึกฝนอบรมก็จะฝึกฝนสามมิติเท่านั้นคือ ทางด้าน ปัญญา ทางด้านศีล ทางด้านจิตทางด้านปัญญา เป็นเรื่องทางความรู้ ความเข้าใจแนวคิด ค่านิยมที่ถูกต้อง ทางด้านศีล การควบคุมพฤติกรรม ทางการ ทางวาจาให้อยู่ในกรอบสอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจ ทางด้านจิตเป็นการพัฒนาจิตให้มีสมาธิพัฒนาจิตให้มีความเพียร พัฒนาจิตให้มีสติ ดังนั้น ศีล สมาธิ ปัญญา 3 องค์ประกอบนี้เป็น 3 มิติต้องทำไปด้วยกัน เรื่องเดียวกันทำไปด้วยกันเพื่อจุดประสงค์เดียวกัน จึงตัดรวมกัน ไม่ได้หมายความว่าต้องทำศีลก่อนให้สมบูรณ์แล้วต้องมาทำสมาธิทำสมาธิสมบูรณ์แล้วมาทำ ปัญญา

3. รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา

3.1 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนวิถีพุทธ

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนวิถีพุทธต้องบูรณาการไตรสิกขาเข้ากับกลุ่มสาระและกิจกรรมต่างๆ ในหลักสูตร นั่นคือมีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเหมือนเส้นด้ายที่ร้อยเรียงทุกกลุ่มสาระและกิจกรรมเข้าด้วยกันจัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพมุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้เรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ การเข้าร่วมและปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข กับกิจกรรมที่เลือกด้วยตนเองตามความถนัดและสนใจอย่างแท้จริง การพัฒนาที่สำคัญได้แก่ การพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ให้ครบทุกด้าน ทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม โดยอาจจะเป็นแนวทางหนึ่ง ที่จะสนองนโยบายในการสร้างเยาวชนของชาติให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัยและคุณภาพ เพื่อพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคมซึ่งสถานศึกษาจะต้องดำเนินการอย่างมีเป้าหมาย มีรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (พระครูวินัยธรวัลลพ โกวิโล และคณะ, 2555 : 72)

3.2 การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรม

การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจริยธรรม เป็นกระบวนการเรียนรู้มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนที่พึงปฏิบัติต่อผู้อื่นและสังคมโดยรวมที่อยู่ในปัทสถานของสังคม ซึ่งจะก่อให้เกิดความสันติสุขแก่สังคม

วัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจริยธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม โดยสร้างความตระหนักให้เกิดกับผู้เรียนถึงพฤติกรรมที่ควรและไม่ควรปฏิบัติ อันจะส่งผลต่อความสงบสุขและความเจริญของตนเอง ครอบครัวและสังคม

แนวการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจริยธรรม มีวิธีจัดดังนี้

1. ผู้สอนจะต้องวิเคราะห์ระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมของผู้เรียนเสียก่อนว่าอยู่ในระดับใด ซึ่งอาจจะกระทำการวิเคราะห์โดยการเล่าสถานการณ์ให้ฟัง อ่านกรณีศึกษา แล้วให้ผู้เรียนบอกเหตุผลเชิงจริยธรรมของตนเองหรือของตัวละครในเรื่อง หรือจากการสังเกตพฤติกรรม

2. ผู้สอนควรจัดโอกาสให้ผู้เรียนได้ยิน ได้ฟังการบอกหรือให้เหตุผลเชิงจริยธรรม ในระดับที่สูงขึ้นกว่าระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมที่เขามีอยู่

3. ผู้สอนควรจัดโอกาสให้ผู้เรียนได้พบกับปัญหาที่ขัดแย้งกับระดับความคิดของผู้เรียนเอง เพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาแนวคิดในระดับที่สูงขึ้น โดยเฉพาะผู้สอนจะต้องเป็นผู้ชี้แนะ เพื่อให้ผู้เรียนมีความเห็นคล้อยตามไปในทิศทางที่ปรารถนา

3.3 การจัดการเรียนการสอนสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา

สถานศึกษาจัดสภาพแวดล้อมในทุกๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรม อย่างบูรณาการ และส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาชีวิตให้สามารถกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น มีวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา ทั้งนี้การจัดสภาพจะส่งเสริมให้เกิดลักษณะของปัญญาวุฒิธรรม 4 ประการคือ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 : 50)

1. สปัจริสสังเสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ครู อาจารย์ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี
2. สัทธัมมัสสวณะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษา โดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี
3. โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์ พิจารณาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี
4. ธัมมานุสัณฺณปฏิปัตติ หมายถึง ความสามารถที่จะนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ และดำเนินชีวิตได้ถูกต้องตามธรรม

ปัญญาวุฒิธรรม 4 ประการนี้ จะส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักไตรสิกขาได้อย่างชัดเจน สำหรับแนวเบื้องต้นของการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาที่เหมาะสมในด้านต่างๆ รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 4 ประการคือ

1. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อส่งเสริมสภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน การสร้างคุณธรรม จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาจะต้องมีหลักการเพื่อพัฒนาเด็ก คือผู้เรียนวิชาพระพุทธศาสนา

2. การใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี การใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยีในการจัดสภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน ได้แก่ 1) ใช้สื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ 2) นิมนต์พระสงฆ์หรือเชียววิทยากรภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา มาสอนนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ และ 3) จัดให้นักเรียนไปเรียนรู้ที่วัดหรือศาสนสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง

3. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้นเป็นการปฏิบัติอย่างบูรณาการ ทั้ง ศิล สมาธิและปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิตซึ่งสถานศึกษาอาจจัดกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่างๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษา เพื่อให้ให้นักเรียนได้ซึมซับนำไปสู่การมีพฤติกรรมถาวรที่พึงประสงค์ ดังนั้น โรงเรียนวิถีพุทธจึงควรจัดวางกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและเป็นวิถีชีวิต (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษารุงเทพมหานคร เขต 1, 2547 : 69)

4. การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวิถิปุทธ

4.1 ไตรสิกขากับการนำมาใช้ในสถานศึกษา

การเรียนการสอน ในด้านการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนกลุ่มสังคมศึกษาศาสนา และวัฒนธรรม กว้างเฉพาะที่เกี่ยวกับศาสนา ซึ่งสามารถบูรณาการกับกลุ่มอื่นได้ การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน นักวิชาการได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่าเราจะต้องเห็นตรงกัน ก่อนว่า คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนานั้นคือ คนเป็นตัวตั้งของการพัฒนาทั้งหลาย คนที่ได้รับการพัฒนา ดีแล้วจะบรรลุถึงสภาวะที่เรียกว่ามนุษย์ที่สมบูรณ์ เมื่อคนชนิดนั้นไปอยู่จุดใดของสังคม อยู่จุดใดของสังคม เศรษฐกิจ สังคมการเมือง ศาสนา และวัฒนธรรมต่อไป(พระเทพโสมถ (ประยูร ธมฺมจิตโต), 2546 : 18)

แนวทางการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาระดับประถมศึกษาจึงมีความสำคัญต่อสถานศึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพื่อเน้นการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ ผู้เรียนสำคัญที่สุด ผู้เรียนควรได้รับการส่งเสริมศักยภาพตามความถนัดของตน สถานศึกษาจึงต้องระดมทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ให้พวกเขาเพื่อประโยชน์ สุขของสังคม และความมั่นคงของประเทศ เมื่อเยาวชนของชาติตั้งมั่นอยู่บนหลักธรรม

ไตรสิกขาเป็นการก้าวเข้าสู่แดนแห่งสมาธิ คือ ความสงบมั่นคงแห่งจิตอันเป็นอุปกรณ์สำคัญ ในการใช้ปัญญา เมื่อจิตไม่ฟุ้งซ่าน ไม่สับสน ไม่วุ่นวาย ย่อมสายปัญญาได้อย่างดี ปัญญาที่ใช้บ่อยๆ ทำให้ เสียบแหลม ว่องไว พอกพูนมากขึ้น ซึ่งจะเป็ปัจจัยให้ศีล สมาธิดีขึ้นด้วยการสร้างรูปแบบการสอนแบบ ไตรสิกขาเป็นการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตนอย่างระมัดระวังทั้งทางกาย วาจา ใจ แล้ว พิจารณาผลของการปฏิบัติของตนจนกำหนดก็ควบคุมประพฤติทางกาย วาจา (ศีล) ของตนได้วิธีสอนนี้มี ท่านที่ผู้เรียนต้องปฏิบัติ 3 ขั้นดังนี้ (ดุษฎี สีตลวรงค์, 2524 : 3)

1. ศีลสิกขา คือ การสำรวมกาย วาจา ให้ถูกต้องต่อมารยาทสังคม กรอบของศีลธรรม ทั้งนี้โดยการควบคุมตนเอง เมื่อกาย วาจา อยู่ในศีลแล้วจิตจะปราณีมั่นคงขึ้น

2. จิตสิกขา คือ การฝึกจิตให้มั่นคง ไม่ค่อยตามความต้องการที่จะทำชั่วของตน จิตที่ฝึกดี แล้วจะสามารถพิจารณาธรรมได้ตรงกับสภาพที่เป็นจริง มีความมั่นคง ผ่องใสมีสมาธิและมีสินมั่นคงขึ้น

3. ปัญญาสิกขา คือ การเฝ้าสังเกตร่างกาย ความรู้สึก ความคิดของตนเอง ในขณะที่จิต เป็นสมาธิว่าต่างก็ไม่เที่ยง ทนทานอยู่ไม่ได้ ไม่มีตัวตนสำหรับการยึดมั่นแล้วนำมาเป็นหลักในการปฏิบัติ ตนเองอย่างเหมาะสมต่อสถานการณ์โดยไม่ก่อทุกข์หรือเบียดเบียนตนเอง หรือผู้อื่น ถ้ามีปัญหาแล้วสมาธิ และสินก็จะมั่นคงขึ้นตามลำดับแห่งปัญญานั้น

การเรียนรู้ทางศาสนาต้องอาศัยภาษาเป็นเครื่องมือวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนามี มากมาย เมื่อได้อ่าน เขียน ฟัง พูด ตลอดจนได้วิเคราะห์วรรณกรรมต่างๆ เรานั้นผู้เรียนจะมีพัฒนาการ ทางภาษาที่ดีขึ้น ศิลปะช่วยให้มนุษย์เข้าใจโลกและชีวิตดีขึ้น สะท้อนให้เห็นความคิดและความหวังของ

มนุษย์ ซึ่งเรื่องโลกและชีวิตก็เป็นเรื่องของศาสนา ซึ่งต้องอาศัยศิลปะในการสะท้อนหรือถ่ายทอดออกมา เพื่อให้เข้าใจศาสนาได้ดีขึ้น ซึ่งผู้เรียนสามารถใช้วิธีการทางคณิตศาสตร์ในการจัดระบบ วิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวกับศาสนาได้ เช่น เมื่อนักเรียนได้รับมอบหมายให้ทำโครงการในเชิงสถิติก็สามารถที่จะใช้วิธีการคำนวณแบบง่ายๆ เช่น แบบร้อยละ เป็นเครื่องมือในการประเมินแบบสัมพัทธ์ เป็นต้น

วิทยาศาสตร์ได้รับการยอมรับว่าเป็นศาสตร์ที่มีความน่าเชื่อถือมาก เพราะมีกระบวนการพิสูจน์ด้วยระบบของเหตุผลจนเป็นที่ประจักษ์ ซึ่งเปรียบเทียบกับได้กับหลักอริยสัจ 4 ของพระพุทธศาสนา เพราะเป็นกระบวนการแก้ปัญหาตามหลักเหตุผล คือกำหนดในสิ่งที่ปัญหา สืบสาวหาต้นเหตุของปัญหาด้วยวิธีการที่ถูกต้อง โดยผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองเพื่อให้เกิดทักษะทางพลและสุขศึกษาตามแนวทางพุทธศาสนาก็ได้ ศาสนาช่วยให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่องานมีจริยธรรมคุณธรรมในการทำงานมุ่งประโยชน์ตนและผู้อื่น ไม่ใช่เทคโนโลยีไปในทางที่ผิด งานที่ทำจริงเป็นสัมมาชีพจะเห็นได้ว่าศาสนาไม่ใช่เป็นเรื่องที่น่าเบื่อหน่ายต่อการเรียนรู้ หรือเป็นเรื่องที่ตนรู้ดีอยู่แล้วไม่ต้องให้ความสำคัญอะไรมาก แกเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญมากของชีวิตเพราะเป็นศาสตร์แห่งการดำรงชีวิตให้มีความสุข เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวเราในทุกขณะ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องควรให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก

สาระการเรียนรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา อย่างมุ่งเน้นการพัฒนาสติปัญญามากยิ่งขึ้น ให้รู้จักคิดและวิเคราะห์อย่างมีเหตุมีผล เป็นการได้ศึกษาหลักธรรมชั้นสูงในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งในที่นี่จะกล่าวเฉพาะการพัฒนาปัญญาด้วยการดำเนินชีวิตตามวิถีคิดแบบโยนิโสมนสิการ คือ คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม และวิถีคิดแบบคุณ-โทษ หลักปฏิจจสมุปบาทและหลักอริยสัจ 4

การมอง การมองเห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตเพื่อการเรียนรู้หรือ การมองเห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตเพื่อการเรียนรู้ถือว่าเป็นการมองปัญญาหรือสัมมาทิฐิเพราะเป็นการเข้าใจธรรมชาติได้ถูกต้อง โดยเฉพาะการคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของเด็กมาก เพราะเด็กในปัจจุบันถูกมอมเมาด้วยค่านิยมแบบตะวันตก บริโภคปัจจัย 4 แบบคุณค่าเทียม เช่น แต่งตัวทันสมัยเดินเที่ยวตามห้างสรรพสินค้าใช้เทคโนโลยีเกินความจำเป็น มีของใช้เพื่อความโก้เก๋ อวดแข่งกันนิยมกินอาหารแพงๆ ตามร้านที่หรูๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านลบต่อสิ่งอื่นๆ ตามมา คือ ไม่รู้จักความพอดี พอประมาณใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินตัว เมื่อตนเองอาศัยครอบครัวอยู่ก็เป็นภาระพ่อแม่หรือครอบครัวไม่มีให้ก็อาจหาเงินด้วยวิธีที่ไม่ดีงาม เช่น ขายตัว เป็นต้น เมื่อเกิดความพลั้งพลาดตั้งท้องขึ้นมา ก็ทำแท้ง มีความผิดทางศีลธรรมอีก เป็นปัญหาของสังคม ดังนั้น ถ้าหากเด็กรู้จักคุณค่าแท้ของปัจจัย 4 ใช้ชีวิตด้วยความรู้จักพอดี พอประมาณ ก็สามารถแก้ปัญหาสังคมหลายๆ อย่างได้

4.2 รูปแบบวิธีการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในสถานศึกษา

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ขั้นศีล

ให้ผู้เรียนเรียกการกระทำถูกหรือผิด ในการตอบสนองสถานการณ์ที่ผู้สอนกำหนดให้ ในขั้นตอนนี้จะเกี่ยวข้องกับหลักปฏิบัติที่เรียกว่า ศีลสิกขา เป็นการควบคุมตนเองให้อยู่ในความถูกต้องทางกาย วาจา ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุให้ความเห็นว่า หินมีขอบเขตตรงที่ปรากฏทางกาย วาจา เป็นการกระทำที่ทำให้ผู้ที่ประพฤติดบายใจ และทำให้โลกมีสันติ โดยการปฏิบัตินี้เน้นการควบคุมตนเอง เห็นได้จากอาราธนาศีล และศีลไม่ใช่พิธีรีตอง และพระราชาวรมณี

สรุปได้ว่า ศีลสิกขา คือการปฏิบัติตนให้ถูกต้องทางกาย วาจา โดยการควบคุมตนเองการฝึกในขั้นสีน หรือ ขั้นศีลสิกขานี้ ผู้สอนอาจฝึกให้ผู้เรียนรักษาศีล โดยการควบคุมกาย วาจา ของตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัย และศีลธรรม

2. ขั้นการกำหนดสมาธิ

เป็นการฝึกขั้นต้น ในการควบคุมสติให้ระลึกอยู่กับลมหายใจ เพียงอย่างเดียว ในขั้นตอนนี้จะเกี่ยวข้องกับหลักปฏิบัติที่เรียกว่า จิตสิกขา คือ การปฏิบัติเพื่อความปกติมั่นคงต่อความดี โดยทั่วไปบุคคลมีจิตสมาธิอยู่แล้ว โดยธรรมชาติและบุคคลควรฝึกให้เป็นสมาธิด้วย ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวถึงจิตสิกขามีใจความว่า จิตสิกขาเป็นการฝึกเพื่อบังคับความคิดให้เป็นไปตามที่เราต้องการให้มีความสามารถในการข่มใจ มีความอดทนในการต่อสู้กับกิเลส เพราะมีกำลังใจ พุทธทาสภิกขุให้ความเห็นว่า ศีลมีขอบเขตตรงที่ปรากฏทางกาย วาจา เป็นความระลึกรู้แน่วแน่ที่จุดอื่นดำรงสภาพจิตให้พิจารณาสภาวธรรมเพื่อสร้างปัญญาตามต้องการ

3. ขั้นพิจารณาด้วยปัญญา

เป็นขั้นตอนสุดท้ายหลังจากการฝึกสมาธิระยะหนึ่ง จนสามารถระลึกรู้แน่วแน่ที่จุดเดียวจึงทำให้พิจารณาว่าสถานการณ์ที่เรียบกระทำครั้งแรกนั้นเหมาะสมหรือไม่ อะไรผิดอะไรถูกจนสามารถเลือกปฏิบัติได้ถูกต้องเหมาะสมอย่างสมเหตุผล ในขั้นตอนนี้จะเกี่ยวกับหลักปฏิบัติที่ว่าปัญญาสิกขา เป็นการทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามสถานะที่เป็นจริง โดยเน้นการมองเห็นอย่างนั้นจริง ไม่ใช่การภาพค่านิยมเอาเอง แล้วกำหนดหลักความประพฤติของตนให้ดำรงความดีไม่เป็นภัยต่อตนเองและผู้อื่น พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า ปัญญาสิกขา คือ การพิจารณาเห็นอริยสัจไตรลักษณ์ จนละความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ไม่มีความจริงแท้

5. สรุป

กระบวนการจัดการเรียนของโรงเรียนวิถิพุทธตามแนวคิดทฤษฎีประวัติพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนวิถิพุทธตามหลักไตรสิกขานี้ครอบคลุมการปฏิบัติ จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักธรรมแห่งการศึกษา เรื่องของการศึกษาเป็นการพัฒนาตนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์หรือความหมายที่แท้

ของการศึกษาคือเป็นการพัฒนาคนขึ้นไป โดยพัฒนาตัวคนทั้งคนหรือชีวิตทั้งชีวิตตัวการพัฒนานั้นคือการศึกษ เมื่อผู้เรียนมีการศึกษาอย่างนี้แล้วก็จะเอาคุณสมบัติที่ตัวมีซึ่งเกิดจากการศึกษานี้ไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตปัจจัยที่แท้จริงของการศึกษาคือ การพัฒนาเพื่อการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์โดยการเปลี่ยนแปลงจากภายในจิตใจ มีคุณธรรมกำกับการแสดงพฤติกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นไปตามหลักพุทธศาสนา

นอกจากนั้นยังพบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาจากผลที่กล่าวมานั้นเป็นการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียนวิถีพุทธประกอบด้วย ตัวปัจจัยหลายด้านทั้งผู้เรียนผู้สอน สภาพแวดล้อม ทั้งทางกายภาพและสภาพการบริหาร การจัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ การจัดกิจกรรม การเรียนการสอน การใช้สื่อเทคโนโลยี การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรและการวัดผลประเมินตามสภาพจริง ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

กระบวนการจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขานั้นมีรูปแบบของการจัดวิถีพุทธ เรียนรู้โดยบูรณาการพุทธธรรมสู่การเรียนรู้ ทุกสถานที่ ทั้งโดยทางตรง และทางอ้อม ประสานความร่วมมือ วัด/คณะสงฆ์ และชุมชนในการจัดการเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ คือ 1. โปรโตโฆสะ (ตามหลักกาลยามิตร) 2.โยนิโสมนสิการ 3. ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) 4. ปัญญาวุฒิธรรม และการจัดลักษณะทางกายภาพ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นตัวบุคคลไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่จำเป็นต้องผ่านการเรียนรู้และเข้าใจหลักธรรม

6. บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). **แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ**. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2552). **80 นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ แดเน็กซ์ อินเทอร์เน็ตปอเรชั่น.
- ดุขฎี สีสถาวรศักดิ์. (2524). **การเปรียบเทียบวิธีสอนแบบไตรสิกขา และธรรมสากัจฉาในการสอนเบญจศีลและฆราวาสธรรม ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทการศึกษา มหาวิทยาลัย (การมัธยมศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระครูวินัยธรวัลลพ โกวิโล และคณะ. (2555). **รายงานการประเมินโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน**. กรุงเทพฯ : หจก.เซนปรินต์.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2546). **ทิศทางการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2547). **โรงเรียนวิถีพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2537). **การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

_____ (2542). การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.

_____ (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2550). หัวใจพระพุทธศาสนา. พุทธจักร. 61(5) พฤษภาคม 2550.

พระมหาจรรยา สุทธิญาณ. (2544). ธรรมพรรณศรีปฏิบัติการศึกษา. กรุงเทพฯ : ประชาธรรม.

พุทธทาสภิกขุ. (2530). ความกลัว : พุทธศาสนา ศาสนาแห่งการบังคับตัวเอง. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1. (2547). การนำแนวทางการดำเนินงานโรงเรียน
วิถีพุทธสู่การปฏิบัติจริงในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
กรุงเทพมหานคร เขต 1.

เสถียรพงษ์ วรรณปก. (2549). “มัชฌิมาปฏิปทา : สายกลางสองมิติ” ในคอลัมน์ธรรมะใต้ธรรมาสน์
หนังสือพิมพ์ข่าวสด (24 กุมภาพันธ์ 2549). หน้า 29.